

Senki csak valakiből lehet

A politika iránt éppen a Kennedy-gyilkosság idején érdeklődni kezdő kamaszként még én is értettem azt a – természetesen csak magánúton terjedő – viccet, hogy „*Miből él Kennedy elnök özvegye? A férje bankbetéteiből. És miből fog élni Dobi elnök özvegye? A férje üvegbetéteiből.*” Úgy tudtam, mert ezt hallottam a felnőttektől, hogy Magyarország névleges államfője egy részeges öreg nímánd, de ennek nincs jelentősége, mert az országot úgyis Kádár János vezeti. Révész Sándor éveket szánt rá az életéből, hogy rettenetes mennyiségű dokumentum feldolgozásával árnyalja a képet: Dobi István, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1952 és 1967 közti elnöke bármennyire formális szerepet játszott, nem mindig és nem mindenkinek a szemében volt senki, és az az iszákosság sem olyan súlyos, mint ahogy sokan állították.¹

Révész szerint „Senkiből nem lesz senki – az államhatalom csúcsain. Mielőtt senki lett volna, mégiscsak kellett valakinek lennie ennek a Dobi Istvánnak. Volt is. [...] A szegényparasztságnak, a magyar társadalom legszélesebb és leggyengébb érdekvéviseléssel rendelkező rétegének első számú képviselője a politikai életben.” Ezt tükrözi a könyv alcíme: „Egy nincstelen parasztfiú útja a hatalomba.” (Ezt a „hatalom” szót persze

meg lehet kérdőjelezni, de erről még lesz szó.) Barátja, Sipos Gyula költő sokkal költőibben fogalmazott: „Valamikor csak a mesékben olvastunk ilyent, hogy elindul a szegény ember legkisebb gyermeke, megküzd a hétfejű sárkánnyal, és király lesz belőle.” Révész nem hagyja magát elragadtatni hősétől. Könyörtelenül bemutatja Dobi hazugságait és gerinctelenségét, de azt is, hogy ettől, mert maga is érezte, mennyire el volt keseredve. Ám úgy látta: számára már nincs visszaút. A szerző, miközben semmit nem szépít meg, ami csúnya volt, sok energiát fordít arra, hogy bemutassa Dobi „valakiságát”.

Dobi a háború végén már 46 éves volt, és nem az ismeretlenségből bukkant fel a Kisgazdapárt politikusaként. Hat elemit végzett, apja föld nélküli, református mezőgazdasági munkás volt Szőnyben. Az iskolában ő csak Dobi volt, míg Fekete József nagygazda fia Józsefke. Amikor a tanító egyszer őt is Istvánnak szólította, félénken megjegyezte, hogy nekik nincsen földjük. Aztán épp Feketékhez szegődött el kilencévesen lóhajtónak egy lóvontatású cséplőgéppel, és felpofozta a helyzetével visszaélő, őt megalázó osztálytársat. Meglepetés: a gazda nem zavarta el, mert szükség volt a munkájára.

Az I. világháború kitörésekor a komáromi tölténygyárban dolgozott, és több társával együtt tiltakozott, hogy a cég felmentesse őket. Katona akart lenni. Szolgált is Erdélytől a Piavéig két évet, majd a Tanácsköztársaság

¹ A *Mozgó Világ* rendszeres olvasói bizonyára észlelik, hogy itt hóhérasztás folyik. Révész Sándor ebbe a rovatba rendszeresen ír mások műveiről. Most tárgyalt könyvének néhány részlete is itt jelent meg korábban. – D. A.

hadseregében előbb a „csehszlovák imperialisták” ellen, aztán a román fronton küzdött. Fogság, verés, kínzás, rendőri felügyelet jutott neki, végül 1921-ben térhetett vissza a falujába. Megnősült, jöttek a gyerekek, de csak ócska vityillókban laktak, mert másra nem tellett. Hol a vasútnál, hol egy fűrésztelepen dolgozott. 1922-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba, szakszervezeti bizalmi lett a fafeldolgozónál, műkedvelő színjátszócsoporthoz vezetett, vagyis elkezdte azt a közeleti tevékenységet és tapasztalatszerzést, amely sok, egyébként iskolázatlan ember útját nyitotta meg a politika felé. A Nagyatádi-féle földreform keretében kapott két hold földet, ami a semminél nem volt sokkal több, megélni biztosan nem lehetett belőle. (1945-ben kapott további tíz holdat.) Járt a vidéket, ismeretéseket és szónoki rutint szerzett, de a csendőrök időnként bevitték, és véresre verték. Beválasztották a községi képviselő-testületbe, ugyanakkor gyakran volt munkanélküli, mert a munkáltatók feketelistára tették.

1936-ban átcsábították a Kisgazdapártba. Idegen test volt benne, de éppen ezért volt rá szükség. Szerepet vállaltak ott módos gazdák éppúgy, mint a fajvédőktől érkezett vagy polgári értelmiségiek, de egy agrárpárt nem nélkülözhetette a legnépesebb réteget, a szegényparaszságot, a földmunkásokat, akiket Dobi hatásosan tudott képviselni. Így egy idő múlva országos titkár lett, ami szerény, de az ő addigi helyzetét jelentősen javító jövedelmet is jelentett. Attól kezdve az egész országot járta, és kialakította azt a rengeteg kapcsolatot, amelyek húsz-harminc év múlva is éltek. Tagja lett az Országos Mezőgazdasági Kamarának, itt már miniszterekkel találkozott és

vitatkozott. Az 1941-ben alakult Parasztszövetségnek is egyik titkára és a földmunkásszakosztály vezetője lett. Itt került kapcsolatba kommunistákkal, de Révész cáfolja az 1962-ben megjelent Dobi-önéletrajznak azt a sugallatát, hogy ő már akkor kommunista volt. Szerinte soha nem volt az. „Plebejus lázadó” volt, akit elkeserített a többség nyomora, de elméletileg képzetlen. Későbbi vezető korában se idézte soha Lenint vagy Marxot, bizonyára nem is olvasta őket. Nem foglalkozott a kommunizmus eszméivel, csak „kiegyenlített életre” vágyott, amelyben nincsenek koldusszegények és szemérmetlenül dúskálók. Amikor 1959-ben, addig pártonkívüli államfőként belépett az MSZMP-be, azt írta, hogy „hazaértem”. De ez csak kötelező frázis volt.

1944-ben részt vett az ellenállási mozgalomban, de nyáron, 45 évesen behívták katonának. Tizedesként keretlegény lett, de olyan, aki minden későbbi tanúság szerint (ideértve a hiperérzékeny Zsolt Béláét is) ember ségesen bánt a zsidó munkaszolgálatosokkal. „Pártfogónk, segítőnk, barátunk volt” – írta róla egy volt muszos 1946-ban. Más kérdés, hogy a sztálinizmus csúcspontján egyebek mellett emiatt is rettegett, mert ezt a keretlegénységet (amelyre persze nem önként jelentkezett, hanem beosztották) bármikor ellene fordíthatták volna, hiszen az ÁVH-nak nem lett volna nehéz találnia olyan „tanúkat”, akik kellő kezelés hatására az előbbieket ellenkezőjé váltatták volna.

1945 júniusában az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja lett, amikor az 1944 végén még csak a fél országot képviselő testület dunántúli tagjait is megválasztották, de beletelt egy további hónap, amíg kiszabadult a

sopronkőhidai hadifogolytáborból. „A magyar parasztság egyik legnagyobb, egyetemes értéke, akit a föld népe forró megbecsüléssel vesz körül” – írta róla a Kisgazdapárt. Szőnyben (ahol egyébként a helyi kommunistákkal harcba szállva kiszabadította az internálásból a mindig tisztességesen viselkedő korábbi főjegyzőt) a kommunisták tagkönyvvel ajándékozták meg, de Rákosi azt mondta: Dobira a kisgazdáknál van szükség „a demokrácia érdekében”. Az 1945-ös Kisgazdapártban még idegenebb volt, mint a korábbiiban. Egy gyenge balszárnyat vezetett a két jelentéktelen kis csoportot leszámítva egyedülként engedélyezett nem baloldali pártban. Az idézett dicshimnusz mégis mutatja: ekkor ő „valaki” volt. Népszerű ember vidéken, akiben sokan bíztak, életútját példának tekintették. Hirdette a parasztság felvirágzását, az önkéntes és a föld közösbe adása nélküli szövetkezést. Tisztában volt azzal, hogy a földosztással létrejött, felszerelés, vetőmag, igaerő nélküli kisbirtokok képzetlen gazdái önmagukban nem sok jóra számíthatnak.

1945 őszén államminiszter lett, de valószínűleg a kommunisták erőltették rá a Kisgazdapártra, hogy őt jelöljék. Nem is érezte jól magát, de azzal vigasztalódott, hogy így többet tehet a szegényparasztságért. Aztán földművelésügyi miniszterré nevezték ki fél évre, és ez az oda-vissza váltás 1948-ig még egyszer megismétlődött. Kín-

lódás volt ez: a hat elemít végzetek átlagánál tájékozottabb, olvasottabb volt, de egy minisztérium irányításához ez kevés, hiába ismerte jól magát a terepet, a falut és a mezőgazdaságot meg az abból élő embereket. Igaz, remek fotók készültek arról, hogy milyen szépen tud kaszálni a földművesből lett miniszter, de kései, nem a nyilvánosságának szánt feljegyzésében „alsóbbrendű érzés”-ről számolt be. Éppen ezért megtartott számos jó szakembert, emiatt aztán támadták, mert ezek múltjában lehetett foltokat találni. Már ekkor terjedtek hírek az iszogatóiról, bár ő az önéletrajzában ezt tagadta. Ekkor még hangsúlyosan a Kisgazdapárt nevében politizált, néha vitá-

ba is szállva a kommunistákkal, de már 1946 tavaszán szembefordult pártja fő vonalával: a kommunistákkal, a szociáldemokratákkal és a parasztpártiakkal egyetértve követelte a „reakció” kisöprését onnan. Ezzel részese lett a Kisgazdapárt „leszalámizásának”, aminek a végén úgy lett a párt elnöke, hogy abból már alig maradt valami. Rákosiék cinkosa volt? Igen. De Sibelka Perleberg Artúr tekintélyes minisztériumi főtisztviselő emlékei szerint neki ezt mondta: „Te azt hiszed, hogy nem utálok én jobban őket, mint te? [...] Gerő nekem is azt mondta, ha sokat beszélsz, téged is elviszünk.”

Itt mutatkozik meg Dobi tragédiája. Miniszter volt, aztán miniszterelnök, majd államfő, miközben egyre inkább

Révész Sándor: Dobi István – Egy nincstelen parasztfiú útja a hatalomba. Európa Könyvkiadó, 2020. 477 oldal, 5699 forint.

érezte, hogy lenézik, nem törődnek vele, csak kihasználják. (Amikor a kormány élére került, abba se szólhatott bele, hogy ki legyen az utódja mint földművelésügyi miniszter.) De nem akart, nem tudott kiszállni, mert mindvégig bízott benne, hogy az agrárpolitikában tud valami hasznosat tenni. Még akkor is, amikor az erőszakos, a földet is közössé tévő tézesítést kellett magasztalnia, amivel valójában nem értett egyet, mert közben esetleg részletkérdésekben el tudott érni valamit. Továbbá arra is használta a pozícióit, hogy sok embernek segítsen kisebb-nagyobb ügyekben, köztük egykori kisgazdapártiaknak. Igaz, megválogatta, hogy kinek segít, és nem is mindig járt eredménnyel, például ha valaki az ÁVH karmai közé került, de mégis igyekezett tenni valamit. Aztán az is szerepet játszott, hogy 46 évi nyomor és kínlódás után olyan életkörülmények közé került, amilyenekről korábban nem is álmodhatott. (Apró adalék a korról: hivatalos levél 1951-ben a miniszterelnöki titkárságtól Bognár József belkereskedelmi miniszternek, a kisgazdapárti baloldal később tudós közgazdász-ként ismertté vált egyik vezetőjének, hogy Dobi számára öt kiló citromot „szíveskedjenek beszerezni”). Aki a szónyi viskó után rózsadombi villába költözik, az nem szívesen hagyná azt ott. És mindehhez jött hozzá az a félelem, amelyre többször utaltam: hiszen akkoriban bárki lebukhatott. Nagy hatalmú kommunista vezetők kerültek egyik pillanatról a másikra börtönbe vagy akasztófára, és az egykori kisgazda harcostársak közül is sokat, aki nem tudott külföldre menekülni, lecsuktak, internáltak, kitelepítettek, vagy házi őrizetbe helyeztek, mint a Dobi által nagyon tisztelt Tildy Zoltán

volt köztársasági elnököt. Nem lehetett csak úgy kiszállni.

Ugyanakkor biztatást adhatott neki az a szeretet és bizalom, amelyet vidéki útjai során vagy a kapott rengeteg levélből érzett. Akkor is, amikor valójában már senki volt. Számomra ez volt a legnagyobb meglepetés Révész könyvében. Göncz Árpád előtt Dobi volt az egyetlen államfő, akit bácsinak szólítottak: Pista bácsi volt, az idősebbeknek Pista. De olyan megszólítással is kapott levelet, hogy „Szeretett vezérem!”. Nem tudom, hogy ezek a rajongók nem tudták, mennyire formális Dobi vezetői tisztsége, és milyen kevés valóságos hatalma van, vagy tudták (sejtették), de mégis hozzá fordultak, mert őt érezték hitelesnek, országos vezetőként is igazi parasztembernek. A hitelességet itt a habitusból vették le, és nem törődtek a beszédek, nyilatkozatok változékonyságával, a Rákosi és Sztálin gusztustalan dicsőítését követő elítélésükkel, meg a gyorsított, földbeadásos téeszervezést ellenző, majd mégis lelkesen támogató megszólalásokkal. És egy dolgot el kell ismerni: Dobi nem jelentett fel, nem vitetett el senkit. Neki mertek panaszkodni, még ha ezzel nem is mentek semmire. Neki mondhatta egy téesz alakuló gyűlésének szünetében egy erőszakkal beléptetett volt katonatársa, aki a háború alatt egyszer megmentette az életét, „lehet, hogy ott kellett volna akkor hagyjalak”. Az államelnök zavartan nevetett, de maga írta ezt meg az önéletrajzában, azzal a vörös farokkal, hogy az illető azóta remélhetőleg „megtalálta a helyét” a téeszben.

Előreszaladtam, visszatérek az időrendhez. „A kisgazdapárt elnöke én nem akarok, nem tudok lenni. [...] Szenvedek, de magamba zárom

szenvedéseim” – írta abban a feljegyzésében, amelynek nem sok köze van a később nyilvánosságra hozott önéletrajzhoz, és ma az állambiztonsági levéltárban olvasható. Hát mégis az lett, és pártelnökként részt vett egykori párttársai kizárásában, elüldözésében. Lelkesen gyalázta „súlyos bűnei” miatt az elmenekült Nagy Ferenc miniszterelnököt és a szovjetek által elhurcolt Kovács Béla pártfőtitkárt. (Az utóbbival aztán nagy gondban volt, amikor az önéletrajzot írta, pontosabban íratta Dernői Kocsis László egykori kisgazdapárti újságíróval. A nyolc évig ártatlanul ült Kovács súlyos betegen tért vissza a szovjet lágerből, de 1956 végén Kádár mellé állt, és halála előtt rövid ideig képviselőséget is vállalt. Őt 1962-ben már nem minősíthette árulónak, de a szovjet önkényt sem bélyegezhette meg. Ezért azt kellett bizonygatnia, hogy szegény Kovács Bélát gonosz emberek vitték rossz utakra.) Lelkesen részt vett a Mindszenty bíboros-prímás elleni hadjáratban is. Még hirdette a magántulajdon fontosságát, ahogy az a pártprogramjukban állt (saját földjét csak 1951-ben vitte be a téeszbe!), és először a Marshall-segélyt is el akarta fogadni. De a kommunisták rendszeresen és nyilvánosan rendreutasították. Ő pedig tudomásul vette pártja kizárását, a népszerű Parasztszövetség felszámolását, és újra földművelésügyi miniszterként azt a nagy pert a régi FM-hivatalnokok ellen, amely miatt az ÁVH őt is megfigyelte, és bármikor a vádlottak közé sorolhatta volna, ha ez lett volna a kommunisták akarata. Elveivel szemben támogatta a „kulákok” (köztük sok egykori harcostársa) elleni eljárásokat. Egy esetet bepanaszolt Rákosinál, és az elutasító válasz után kifakadt: „Eze-

ket az embereket a te bosszútól lihegő magatartásod sodorja az ellenség táborába!” A konkrét esetben végül a kommunista pártvezér vizsgálatot ígért, de a kuláklista maradt.

1948 végén miniszterelnök lett. Ezt sem akarta. „Erőmön felül” van, írta magának. De bő három és fél évig ő állt a kormány élén. Bár mindenki tudta, hogy azt valójában állítólagos helyettese, Rákosi Mátyás, a kommunista és a szociáldemokrata párt kényszeregyesítéséből létrejött Magyar Dolgozók Pártja főtitkára vezeti, mégis az ő aláírása állt a legvadabb sztálinista korszak kormányrendeletei alatt. Eközben papíron még mindig ő volt a Kisgazdapárt elnöke, hiszen azt soha nem tiltották be, és bár pártként nem működött, volt egy kis irodája, ahol időnként összegyűlt néhány szabadlábbon lévő ember kávézni és beszélgetni.

1952 augusztusában az Elnöki Tanács elnöke lett, formálisan államfő. 1953 júniusában a szovjetek ragaszkodtak hozzá, hogy MDP-n kívüli léteére ott legyen azon a híres moszkvai megbeszélésen, amelyen a röviddel azután félreállított, majd kivégzett Berija éktelenül lehordta Rákosit, és a szovjet pártvezetőség ráparancsolt, hogy a Dobi után átvett miniszterelnöki tisztséget adja át Nagy Imrének. Meglepő volt ez a meghívás, és értelmetlennek látszott, de Révész szerint az lehetett a magyarázat, hogy a rendkívül jól tájékozott szovjetek tudták: Dobi ismeri a valóságot, ráadásul sértődött, és ha biztatják, hitelen tud csatlakozni Rákosi megbírálásához. Meg is tette. Nagy Imrével viszonylag jó kapcsolatban volt, amíg aztán őt is el nem kellett ítélnie.

1956 kulcsfontosságú Dobi pályájában. Október–novemberi magatar-

tásának köszönhette, hogy államfő maradt, hiszen ő teremtette meg az alkotmányosságnak azt az ingtag minimumát, amit Kádárék és szovjet megbízóik szükségesnek éreztek. A forradalom alatt mindvégig az Országházban maradt. Igaz, ő eskette fel Nagy Imre kormányát, és ő erőltette a később bebörtönzött Tildy Zoltán miniszterségét, de ő legitímálta a Kádár-kormányt is. Tegyük hozzá: az akkori alkotmány szerint az Elnöki Tanács az elnök, a titkár és a tizenhét tag közül legalább kilenc jelenléte esetén volt határozatképes. Ilyen ülést a forradalom alatt és még utána is több hónapig nem tartottak, arról pedig nem szólt az alkotmány, hogy a szovjet mintára kitalált kollektív államfői testület elnöke rendkívüli helyzetben egymaga is gyakorolhatja a testület jogait. De valljuk be, ez a Nagy Imre-kormány legitimitását éppúgy érinti, mint Kádárét.

Dobi szeretett volna az újjáéledő Kisgazdapártban is szerepet játszani, de az általa elárult emberek ebből nem kértek. Aztán november 4-e után ez már úgysem volt aktuális. Ott volt a november 1-i kormányülésen, amelyen a Varsói Szerződés felmondásáról, a semlegesség kimondásáról döntöttek – és nem szólt egy szót sem. Később nem győzte azt hazudni, hogy tiltakozott. (Azzal a Kádárral együtt, aki pedig valójában miniszterként igennel szavazott.) Sőt 1957-ben egy interjúban azt a képtelenséget állította, hogy felháborodásában azonnal (tehát két és fél nappal a szovjet invázió előtt!) felmentette Nagy Imrét és kinevezte a Kádár-kormányt, miközben a felmentő és a kinevező határozat a Magyar Közlöny november 12-i 93. számában jelent meg. Az esküt Kádárék november 7-én tették le,

miután Szolnokról szovjet harcokosikon Budapestre értek. (Az ezt megelőző, 92. Magyar Közlöny október 20-i, vagyis a forradalom alatti személyi döntéseket ki sem hirdették a hivatalos lapban, de a kinevezések – a jogszabályokkal ellentétben – nem a kihirdetéstől válnak hatályossá, hanem az okmány átadásától és az eskütételtől.) Az Országgyűlésben később már azt adta elő, hogy a szovjet bevonulás után nevezte ki Kádárékat „az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának javaslatára” (noha e testület vezetőinek zöme akkor már a jugoszláv nagykövetségen tanácskozott) és az Elnöki Tanácsot összehíva, ami nem volt igaz. Azt is mondta (a Kádár-kormány november 10-i ülésén), hogy a november 3-i miniszteri kinevezések (köztük Bibó, Kéthly, Maléter) alá csak odahamisították a nevét, arról ő nem tudott. De amikor a 4-ére virradó éjjel együtt dekkolt Bibóval a parlament pincéjében, semmi jelét nem adta annak, hogy ne ismerné el a kormány tagjának, eljárás pedig ezen állítólagos hamisítás miatt nem indult senki ellen. Továbbá november 12-én éppen azoknak a felmentésértette közzé a közlönyben, akiket állítólag nem nevezett ki.

Dobi egy darabig még forradalomnak nevezte a történeteket, de aztán beállt a sorba, és az ellenforradalom MSZMP által megállapított okait hirdette. Segíteni nagyon kevés emberen próbált, ezek egyike volt ifj. Antall József, a majdani miniszterelnök, a volt pártigazgató fia, akinek elengedését elérte Biszku Béla belügyminiszternél. Aztán jött az újabb téeszervezési hullám: valamivel kevesebb, de azért nem kevés erőszakkal, amit Dobi tudomásul vett, de aktívan részt vett a még durvább politikát szorgalma-

zó dogmatikus Dögei Imre miniszter félreállításában. Egy nagy különbség azonban mutatkozott a Rákosi-korszakhoz képest, és ez Dobi érdeme is volt: a korábbi elvakult osztályszemlélettel ellentétben igyekeztek a tekintélyes gazdákat, köztük egykori kulákokat is megnyerni, ami miatt az új szövetkezetek valamivel könnyebben, mert több szaktudással indultak.

Az öregedő és betegeskedő Dobi egyre rosszabb kedvvel gyakorolta formális tisztségét. Úgy érezte, lenézik és mellőzik, tudta nélkül hajtanak végre fontos személyi változásokat, és egy volt kisgazdának az őt szerinte hazug módon emlegető visszaemlékezését úgy engedték megjelenni, hogy őt meg se kérdezték. Kádár semmibe se vette, és a feleségét sértegette: az 1921-ben elvett asszonyról, aki már tizennégy éve volt elnökné, a párt első titkára 1966-ban tartotta szükségesnek megjegyezni egy piszlicsáré ügy miatt, hogy „a feleséged nem való diplomáciai vonalon mozogni”. Dobi úgy érezte, hogy bíráló megjegyzései miatt kiszorítják az agrárpolitikából. Szinte üldözési mániája lett, ahogy erről Ortutay Gula, a régi kisgazdapárti barát is többször beszámol naplójában. Már hűségese titkárát is kezdte ellenségnek kezelni, Szunyogh Károly agrárközgazdászt, aki 1955-től negyvenöt éven át szolgált minden államfő mellett, és Göncz Árpád hivatvezetőjeként ment nyugdíjba 2000-ben. Nem bízott az orvosában sem. Rontotta a lelki állapotát, hogy legkisebb fia öngyilkos lett. Keserűségét egy „titkos naplóba” öntötte ki, amelyet kamaszlány unokájának diktált. (Ezt a Dobi Erzsébetet nem sikerült megtalálni, még saját féltestvére – az egyetlen családtag, akivel Révész beszélni tudott – se tud róla semmit. Az

írományt az özvegy Ortutaynak adta oda, végül Biszkuhoz került – ezért nem a pártarchívumban van, hanem a titkosszolgálati iratokat őrző ÁBTL-nél.) 1967-ben nyugdíjazták – a párt kezdeményezésére, bár ő is érezte, hogy egészségi állapota miatt mennie kell. Másfél év múlva halt meg.

Révész Sándor Kővágó József egykori budapesti polgármestert, a Rákosi-korszakban bebörtönzött, majd Amerikába menekült kisgazdapárti politikust idézi Dobiról: „Talán a lelke mélyén nem is rossz ember, csak nem tud hinni abban, hogy érdemes ellenkezni.” Pedig huszonöt éven át nagyon is ellenkezett, országos és helyi nagyuraktól a nyilasokig sokakkal. „De mi a csoda táplálta volna benne azt a hitet, hogy érdemes 1945 után is? Kővágó példája? A börtön és az emigráció? A szerzőnek azt a szörnyű és számára nagyon kínos következtetést kell levonnia, hogy Dobi választása logikus volt és realista. Ha életünk fontos céljait [tudniillik a parasztság sorsának jobbra fordítását – D. A.] csak a diktatúra embereként közelíthetjük meg (amennyire megközelíthetjük), akkor úgy kell tennünk. Ezt a maximát fogadta el Dobi.”

Ezzel zárja a vaskos kötetet Révész Sándor. Én meg ezt írva végig azon gondolkodtam: ki fogja felkapni a könyvesboltban ezt a könyvet, amikor meglátja a címét? Kinek mond valamit Dobi István neve? Hiszen húsz éven át „uralkodott” utódjára, a szintén parasztpolitikus Losonczi Pálra is már csak az ötven évnél idősebbek emlékezhetnek, bár nem nagyon van miért. Vagyis attól félek, hogy kevesen fogják elolvasni ezt az izgalmas életrajzot. Remélem, legalább a *Mozgó Világ* olvasói közül sokan köztük lesznek.